

І.О. Губарєва
д.е.н., професор
Науково-дослідний центр
індустріальних проблем розвитку НАН України
І.В. Ярошенко
к.е.н., здобувач
Науково-дослідний центр
індустріальних проблем розвитку НАН України

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЛІСОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

GOVERNMENT REGULATION THE GREENING OF THE FOREST INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

I. Hubarieva
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Research Center for Industrial Problems
of Development of National Academy of Sciences of Ukraine
I. Yaroshenko
Candidate of Sciences (Economics), Doctoral Student,
Research Center for Industrial Problems
of Development of National Academy of Sciences of Ukraine

АНОТАЦІЯ. У статті систематизовано наукові погляди на структуру та зміст системи державного регулювання екологізації лісопромислового комплексу України. Визначено напрями екологізації лісопромислового комплексу. Система державного регулювання призначена впливати на функціонування і забезпечення екологізації ЛПК за допомогою сукупності методів, інструментів, правил, прийомів, процедур, вона являє собою механізм взаємопов'язаних і взаємообумовлених заходів і дій, що реалізуються і коригуються органами влади національного, регіонального та муніципального рівнів, спрямованих на мобілізацію і ефективне використання інноваційного потенціалу, на активізацію і стимулювання інвестиційних та інноваційних процесів з позиції досягнення тактичних і стратегічних цілей розвитку національної економіки. Виокремлено основні механізми державного регулювання екологізації лісопромислового комплексу: програмно-проектний, фінансовий, інноваційно-технологічний, державно-приватного партнерства, мотиваційний. Використання кожного із запропонованих механізмів екологізації буде виступати в якості каталізатора розвитку не тільки лісопромислового комплексу, а і національної економіки, сприяти забезпеченню економічної та екологічної безпеки країни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: лісопромисловий комплекс, державне регулювання, екологізація

ABSTRACT. The article systematizes the scientific views on the structure and content of the system of state regulation of ecologization of the country's timber industry. The directions of ecologization of the timber industry of Ukraine are determined. The system of state regulation intended to affect the operation and provision of greening forestry with the help of a set of methods, tools, rules, techniques, procedures, it is a mechanism of interrelated and interdependent actions that are implemented and adjusted by the authorities national, regional and municipal levels, aimed at mobilization and effective use of innovative capacity, on enhancing and stimulating investment and innovation processes from the perspective of achieving tactical and strategic objectives development of the national economy. The main mechanisms of state regulation of forest industry greening are identified: program-project, financial, innovation-technological, public-private partnership, motivational. The use of each of the proposed mechanisms of greening will act as a catalyst for the development of not only the timber industry, but also the national economy, contribute to the economic and environmental security of the country.

KEY WORDS: forest industry complex, state regulation, ecologization

Постановка проблеми. Лісопромисловий комплекс України (ЛПК) – це складна система, до якої входять ряд підсистем: сукупність галузей і виробництв, підприємства яких здійснюють вирубання, заготівлю деревини, її комплексну обробку і переробку, які тісно пов'язані із загальним цільовим призначенням всієї системи.

Сьогодні будь-яка система розглядається як взаємодія «суспільство – навколишнє середовище» в контексті соціально-економічного розвитку, вирішення екологічних проблем на основі соціально-економічного зростання при умові доповнення механізмів ринкової економіки методами державного регулювання. Це є найбільш прийнятний на даному етапі розвитку напрямок для лісового господарства та держави в цілому. Необхідно враховувати всі ті економічні інструменти, які будуть сприяти подальшому розвитку лісового господарства при екологізації виробництва. [1]

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значні напрацювання щодо розвитку галузей національної економіки на засадах екологізації та формування системи державного регулювання мають такі науковці: О. Балацький, І. Бистряков, В. Боронос, Б. Буркинський, О. Веклич, Т. Галушкіна, Н. Караєва, О. Маслак, Л. Мельник, Л. Михайлова, Н. Педченко, М. Петрушенко, О. Прокopenко, Г. Розенберг, М. Хвесик, О. Яницький та ін. Але, аналіз досліджень і публікацій останніх років, у яких започатковано розв'язання проблем екологізації, інноваційного розвитку націо-

нальної економіки говорить про те, що питання державного регулювання екологізації ЛПК розроблені недостатньо.

Метою статті є удосконалення державного регулювання екологізації лісопромислового комплексу України.

Виклад основного матеріалу. Екологізація вважається одною з важливих вимог сучасності. Під екологізацією розуміється процес зменшення антропогенного навантаження на природно-ресурсний потенціал і навколишнє середовище шляхом здійснення технічних, технологічних, фінансових, адміністративних та інших заходів [2].

Екологізація виробництва визначається, як поступове розширення дії екологічних пріоритетів у виробничій діяльності, підвищення екологічної освіченості й свідомості управлінського персоналу, поступове проникнення екологічних нововведень у виробництво, екологічна модернізація виробництва. Екологізація виробництва може здійснюватися різними шляхами: впровадження раціонального природокористування (заощадження природних ресурсів, економія витрат сировини, палива та енергії тощо) та проникненням екологічних нововведень у промисловість (виробництво продукції тривалого та багаторазового використання, споживання відновних природних ресурсів взамін невідновних, комплексне перероблення сировини та утилізація відходів виробництва і споживання, мінімізація розсіюваних і невідновних відходів, використання нетрадиційних джерел енергії тощо) [3].

ЛПК України суттєво впливає на стан довкілля. Так, основною проблемою лісової промисловості є безконтрольна вирубка лісів та недостатнє використання та переробка відходів деревини як заміниника ділової деревини, що призводить до збездісіння країни. Технологічні процеси на підприємствах деревообробної промисловості пов'язані з виділенням в атмосферу шкідливих речовин: пилу, пари розчинників і розріджувачів, формальдегіду, окису вуглецю, оксидів азоту, аміаку, деревних відходів. Внаслідок інтенсивного використання деревообробними підприємствами води відбувається забруднення водоймищ. Забруднення ґрунтів, як правило, відбувається одночасно із забрудненням атмосферного повітря, значної шкоди ґрунтам завдають кислотні дощі, спричинені викидами діоксинів сірки та азоту в атмосферу. Підприємства ЛПК є потужними джерелами енергетичного забруднення довкілля (шум, вібрація, електромагнітні та іонізуючі випромінювання). Целюлозно-паперова промисловість є однією із найбільших водоспоживних галузей народного господарства, її

виробництво впливає на стан поверхневих вод, а проблема зниження кількості та ступеня забрудненості стічних вод має першочергове значення [4, С.272-280].

Процес екологізації ЛПК може проводитися за такими напрямами: підвищення ефективності усунення забруднень, властивих технологічним системам; утворення замкнутих технологічних систем на принципах маловідходності (безвідходне виробництво і рециклінг дають можливість без істотного збільшення антропогенного навантаження на природні системи збільшити споживання матеріальних і енергетичних ресурсів); освоєння принципово нових ресурсозберігаючих та енергоефективних технологій; організація і впровадження екологічного виробництва.

Відповідно до Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року, екологізація сільського, водного, та лісового господарств – є основними напрямками національної екологічної політики [5]. Таким чином, екологізація ЛПК потребує формування дієвої системи державного регулювання.

Державне регулювання як цілеспрямований вплив держави на об'єкти і процеси в економіці та відповідну організаційну діяльність державних органів шляхом встановлення правил для господарюючих суб'єктів із метою досягнення економічної ефективності [6].

У працях Саніахметової Н. державне регулювання розглядається як діяльність держави, що спрямована на забезпечення публічних інтересів шляхом використання засобів впливу на підприємницькі відносини і поведінку суб'єктів підприємництва. Вона вказує, що прямі адміністративні методи є комплексом обов'язкових для виконання вимог і розпоряджень держави, а непрямі лише допускають вплив держави на економічні інтереси. Адміністративні методи обмежують економічну свободу, але існують такі види діяльності, де адміністративні методи досить ефективні [7].

Енциклопедія державного управління дає термін державне регулювання як ефективний набір інструментів, які допомагають державі за допомогою законів та розпоряджень висувати вимоги до господарюючих суб'єктів та домогосподарств, в умовах ринкової економіки для здійснення впливу держави на економічну систему, спрямованого на досягнення цілей її економічної політики (заходи державних підрозділів, спрямованих на контроль за діяльністю цих суб'єктів) [8].

Комяков О. доводить, що державне регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та

інструментів, за допомогою яких виконуються функції забезпечення безперервної та ефективної дії держави на підвищення функціонування економіки [9].

Система державного регулювання призначена впливати на функціонування і забезпечення екологізації ЛПК за допомогою сукупності методів, інструментів, правил, прийомів, процедур, вона являє собою механізм взаємопов'язаних і взаємообумовлених заходів і дій, що реалізуються і коригуються органами влади національного, регіонального та муніципального рівнів, спрямованих на мобілізацію і ефективне використання інноваційного потенціалу, на активізацію і стимулювання інвестиційних та інноваційних процесів з позиції досягнення тактичних і стратегічних цілей розвитку національної економіки.

У свою чергу, механізм державного регулювання – це сукупність функцій, етапів і послідовних процедур регуляторного впливу на організаційну систему, що супроводжується досягненням певного результату цього впливу, який може бути зіставлений з індикаторами-показниками для визначення рівня досягнення управлінських (програмних) цілей функціонування системи [10].

Спираючись на роботи [10-12] виділимо основні механізми державного регулювання екологізації ЛПК.

1. Програмно-проектний механізм. В його основі лежить розробка і реалізація Лісової політики, Промислової політики, Стратегії реформування лісового господарства, Стратегії розвитку ЛПК. Зазначені стратегічні документи повинні визначати пріоритети розвитку ЛПК, виступати основою взаємозв'язку етапів процесу управління в довгостроковій і короткостроковій перспективі, бути основою для розробки програми дій, планів, програм, проектів. У свою чергу, програма розвитку ЛПК повинна включати сукупність проектів, спрямованих на реалізацію конкретних завдань.

План дій забезпечує декомпозицію цілей стратегії на окремі заходи або завдання по рівнях управління. З міжнародної практики найбільш вдалим методом державного регулювання для стимулювання екологізації промисловості є: податкові (відстрочення або розстрочення сплати податкових платежів, податкові пільги і т.п.); фінансові (видача грантів або кредитів на пільгових умовах, участь в статутному капіталі); адміністративні (прискорення і спрощення процедур отримання необхідної дозвільної документації) [11].

2. Інноваційно-технологічний механізм включає стимулювання інноваційної діяльності, модернізацію підприємств ЛПК у відповідності до міжнародних стандартів якості продукції, укладання угод між науковими, промисловими і фінансовими організаціями про взаємодію при реалізації інноваційних проектів. До методів стимулювання інновацій можна віднести: спрощену систему патентування розробок і потужний захист інтелектуальної власності; надання податкових і кредитних пільг інноваційним виробництвам; створення середовища для генерування і комерціалізації винаходів технопарків, бізнес-інкубаторів. Впровадження інновацій призведе до економії первинних матеріальних ресурсів у виробництві, заміни деревини на вторинні матеріали, економії енергії, ресурсів відновлення.

3. Фінансовий механізм – це базовий механізм державного регулювання екологізації ЛПК. Підприємства ЛПК на даний час орієнтуються на два джерела ресурсів для проведення екологізації – бюджетні (державні, місцеві) і власні кошти. Причому бюджетні кошти спрямовуються на лісокультурні роботи, охорону лісів, боротьбу з шкідниками і хворобами лісу та інше.

Основу фінансування розвитку лісогосподарського комплексу складають: бюджетне фінансування лісовідновлення; використання коштів, отриманих на основі госпрозрахункової діяльності державних лісогосподарських підприємств та інших суб'єктів лісогосподарського підприємництва; фінансування лісогосподарських проектів за рахунок коштів, що були отримані внаслідок експорту необробленої деревини (до введення мораторію); використання частини рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів та екологічного податку за забруднення навколишнього природного середовища в частині відтворення лісоресурсного потенціалу; фінансування лісоохоронних заходів за рахунок коштів, отриманих у результаті відшкодування втрат лісогосподарського виробництва [13].

Фінансовий механізм екологізації ЛПК включає нормативно-правове (закони, постанови, інструкції, норми), інформаційне (статистична звітність підприємств, галузей ЛПК) забезпечення, фінансові важелі (плата за спеціальне використання лісових ресурсів, інвестиції, кредити, податки, фонди лісових ресурсів, штрафи, орендна плата, ціни, страхові платежі інш.) та методи стимулювання (пільгове оподаткування, пільгове кредитування, диференціація митних ставок, бюджетне фінансування інш.).

4. Механізми державно-приватного партнерства. Останнім часом тема державно-приватного партнерства набуває в Україні

особливої актуальності. В рамках державного регулювання екологізації ЛПК державно-приватне партнерство передбачає юридично узгоджене на визначений термін взаємовигідне співробітництво органів влади та суб'єктів підприємництва щодо об'єктів, які знаходяться безпосередньо в сфері державних інтересів і контролю. Це передбачає об'єднання фінансових та інших видів ресурсів з розподілом ризиків, які виникають в процесі здійснення діяльності в межах договірних відносин між партнерами з метою ефективної реалізації інноваційних проектів, що мають важливе державне та суспільне значення.

Державно-приватне партнерство в Україні – система відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) наявних об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та у користуванні (експлуатації) такими об'єктами. Державно-приватне партнерство вказане серед ключових механізмів реалізації політики модернізації економіки України, вирішення важливих соціально-економічних проблем. Реалізація масштабних модернізаційних проектів в різних секторах економіки потребує значних інвестиційних ресурсів, потужним джерелом яких може стати приватний бізнес. Водночас, в умовах післякризового розвитку зростає інтерес бізнесу до державної підтримки, яка дозволить знизити ризики приватних інвестицій, підвищити надійність інвестиційних проектів для кредитних організацій [14].

Механізми державно-приватного партнерства є фундаментом до залучення позабюджетних інвестицій у розвиток ЛПК, що дозволить не тільки вирішити проблему технологічної модернізації, а й замінити його на більш інноваційне, що відповідає сучасним світовим технологічним та екологічним стандартам.

5. Мотиваційний механізм. Мотиваційні механізми державного регулювання екологізації ЛПК включають напрями: розроблення системи контролю за результатами функціональної та ресурсної ефективності екологізації ЛПК; розроблення системи стимулювання та заохочення екологізації на рівні галузей та підприємств ЛПК; розроблення шляхів інфраструктурної комунікації підприємств; стимулювання «зеленого» зростання бізнесу (за рахунок державно-приватного партнерства).

Держава повинна запустити механізми стимулювання, контролю та моніторингу екомодернізаційних змін, щоб економічні

перетворення в національному господарстві мали необхідну інноваційну спрямованість. Механізми державного регулювання екологізації ЛПК повинні містити вбудовані методи та інструменти, а саме: державні плани, програми, гарантії, страхування, інформаційно-комунікаційний контент у вигляді активного залучення суспільства до провадження екологізації, тому що «державна має розробляти загальнонаціональні програми, в тому числі інвестиційні, та планувати механізм мобілізації ресурсів, визначити комплексну інноваційно-інвестиційну стратегію розвитку національної економіки» [15].

Висновки. Державне регулювання екологізації ЛПК доцільно розглядати, як послідовну дію держави, що спрямована на забезпечення інноваційних екомодернізаційних змін в галузях і підприємствах комплексу. Воно передбачає створення належних економічних, адміністративних, інституційних, психологічно-комунікаційних інструментів шляхом впровадження механізмів державного регулювання. Основними механізмами державного регулювання екологізації ЛПК є: програмно-проектний, фінансовий, інноваційно-технологічний, державно-приватного партнерства, мотиваційний. Використання кожного із запропонованих механізмів екологізації буде виступати в якості каталізатора розвитку не тільки ЛПК, а і національної економіки, сприяти забезпеченню економічної та екологічної безпеки країни.

Список літератури:

1. Бойко Я.М. Фінансово-економічний механізм розвитку лісового господарства регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. 2001 Серія Економіка Спецвипуск 33. Частина 3 С.16-19 <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5660/1/ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ%20МЕХАНІЗМ%20РОЗВИТКУ%20ЛІСОВОГО.pdf>
2. Харламова О.В., Попков В.В. Екологізація як фактор раціоналізації водоспоживання // http://eprints.kname.edu.ua/4117/1/294-300_ХАРЛАМОВА_О.В..pdf
3. Дорогунцов С., Федорищева А. Устойчивость развития эколого-экономического потенциала Украины и ее регионов // Экономика Украины. — 1996. — №7. с. 4-17.
4. Войцицький А.П. Техноекоекологія: підручник / Войцицький А.П., Дубровський В.П., Боголюбов В.М.; за ред. В.М. Боголюбова. — К.: Аграрна освіта, 2009. — 533 с.
5. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року. Схвалена розпорядженням КМУ №880-р від 17.10.2007 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-p>

6. Геець В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геець. – К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. – 864 с.

7. Саниахметова Н.О. Господарське право / Н.О. Саниахметова. – Х.: Одиссей, 2005. – 608 с.

8. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України / [наук. ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін.]. – К.: НАДУ, 2011. – С. 153.

9. Комяков О.М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. екон. наук: 08.01.01 "Економічна теорія" / О.М. Комяков. – К., 2000. – 19 с.

10. Приходько В.П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою/ В.П. Приходько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5565/1/Економічна%20безпека.pdf>

11. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монографія Є Ю.В. Кіндзерський; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозування НАНУ». – К., 2013. – 536 с.

12. Шкарупа О.В. Екологічна модернізація національної економіки: сутність та регулювання: Монографія. Суми: Вид-во «Ярославна», 2017. 319 с.

13. Голян В.А., Голуб О.А. Фінансове забезпечення розвитку лісогосподарського комплексу: диверсифікація форм і засобів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2016/728-1479728069.pdf>

14. Державно-приватне партнерство (Public-Private Partnerships) Міністерство інфраструктури України // <https://mtu.gov.ua/content/erzhavnoprivatne-partnerstvo-publicprivate-partnerships.html>

15. Поважний О. С. Розвиток механізму реалізації державної інвестиційної політики України / О. С. Поважний, В. П. Пшенична // Держава та регіони. – 2009. – № 3. – С. 54-58.

References:

1. Boyko Ya. M. Financial and economic mechanism of development of forestry in the region [Electronic resource]. – Access mode : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5660/1/ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ%20МЕХАНІЗМ%20РОЗВИТКУ%20ЛІСОВОГО.pdf>

2. Kharlamova O. V., Popkov V. V. Ecologization as a factor of water consumption rationalization [Electronic resource]. – Access mode : http://eprints.kname.edu.ua/4117/1/294-300_ХАРЛАМОВА_О.В..pdf

3. Doroguntsov S., Fedorisheva A. (1996) Sustainability ecological and economic potential of Ukraine and its regions // Economy of Ukraine. No. 7. Pp. 4-17.

4. Wojcickiy A. P., Dubrovsky V. P., Bogolyubov V. M. (2009) Technoecology: tutorial. Kiev. 533 p.
5. The concept of the national environmental policy of Ukraine for the period up to 2020 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-p>
6. Geyec V. M. (2009) Society, state, economy: phenomenology of interaction and development. Kiev. 864 p.
7. Saniahmetova N.O. (2005) Commercial law. Kharkiv. 608 p.
8. Encyclopedia of public administration (2011). 8 T. 153 p.
9. Komyakov O. M. (2000) State regulation of economy in transition. Kiev. 19 p.
10. Prikhodko V.P. The Mechanism of state regulation and management of economic security [Electronic resource]. – Access mode: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5565/1/Економічна%20безпека.pdf>
11. Kindzersky Yu. V. (2013) Industry of Ukraine: strategy and policy of structural and technological modernization: monograph. Kiev. 536 p.
12. Shkarupa O.V. (2017) Ecological modernization of national economy: essence and regulation: Monograph. Sumy. 319 p.
13. Holyan V. A., Holub O. A. Financial support of the forest complex development: diversification of forms and means [Electronic resource]. – Access mode: <http://oaji.net/articles/2016/728-1479728069.pdf>
14. Public-Private Partnerships [Electronic resource]. – Access mode: <https://mtu.gov.ua/content/erzhavnoprivatne-partnerstvo-publicprivate-partnerships.html>
15. Povajniy O. S., Pchenichnaya V.P. (2009) Development of the mechanism of implementation of the state investment policy of Ukraine // State and regions. No 3. Pp. 54-58.